

Dawid M. El

Dżuft-Kale - świątynia krymskich karaimów

Awazymyz : pismo historyczno-społeczno-kulturalne Karaimów nr 1(5), 18-19

2001

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Dżuft-Kale - świątynia krymskich karaimów

Historia Karaimów Krymskich jest ściśle związana z Dżuft (Czufut) Kale, co potwierdzają jarłyki chanów krymskich oraz dokumenty Carskiej Rosji, jak również tradycje narodowe z niepamiętnych czasów. Kale, tak Karaimi nazywają twierdzę, przez wieki była rezydencją hachamów (hacham - religijny i świecki przywódca krymskich Karaimów) i przedstawia sobą kompleks budynków i konstrukcji, gdzie każde zabudowanie ma swoje miejsce w odprawianiu religijnych obrządków Karaimów. W końcu XIX wieku, hacham S. Szapszał tak napisał o świątyni karaimów: "... teraz pojawiła się nadzieja, że Chufut-Kale nie będzie doprowadzone do pełnej ruiny. Karaimi restaurują ściany twierdzy oraz odbudowują niektóre stare domy. Trwa budowa dużego domu dla potrzeb gminy, który powstaje obok domu świętej pamięci A. S. Firkowicza (orientalista, hazzan), gdzie równo 10 lat temu (4 maja 1886 r.) karaimska wspólnota, zabrana w znacznych ilościach z różnych miast półwyspu, miała szczęście gościć rodzinę cara". B państwowym archiwum Symferopola znajduje się "Korespondencja hazzana Chufut-Kale Bejma z Duchowym Zarządem na temat zachowania Chufut-Kale, jako starożytnej kołyski Karaimów" (1867 r.), "Korespondencja naukowca Firkowicza z Duchownym Zarządem na temat historycznego znaczenia Chufut-Kale oraz zachowania go jako kołyskę Karaimów: (1867 - 1872 r.), "korespondencja gminy w Bachczysaraju z Duchowym Zarządem dotycząca ochrony Chufut-Kale i zatrudnienia stróżów (1913 r.), "O podtrzymaniu historycznej twierdzy Chufut-Kale" (07.06.1911 r., 26.03.1913 r.), "Korespondencja dotycząca otwarcia uczelni w Chufut-Kale w celach zatrzymania mieszkańców w starożytnym mieście" (04.09.1860 r., 25.09.1948 r.), "Korespondencja gminy Poniewieża z Duchowym Zarządem, która wyraża chęć przesiedlenia na Chufut-

Kale" (1863 r.), "Wezwanie Duchowego Zarządu do wszystkich gmin karaimskich o zachowanie Chufut-Kale, jako zabytku". Przytoczone wyżej nazwy dokumentów dobitnie świadczą o tym, że w ciągu panowania Imperium Rosyjskiego Karaimi Krymscy poświęcali dużo uwagi swojej świątyni. Władze carskie bez zastrzeżeń uznawały prawo własności Karaimów do Kale i podkreślając wyjątkowe znaczenie twierdzy dla Karaimów, wydały 15 maja 1851 r. najwyżej zatwierdzone rozporządzenie Rady Ministrów, ogłoszone przez kierownika Ministerstwa Spraw Wewnętrznych: "O zniesieniu Chufut-Kale miejskich i ziemskich zobowiązań oraz o scedowaniu na wspólnotę tatarską podatków na reperację dróg, jak również utrzymania w owym miasteczku Karaimskiej uczelni".

Częścią religijnego kompleksu Chufut-Kale jest również świąty stary rodowy cmentarz *Baŭta-Tijmez*, znajdujący się w odległości 400 metrów od *Bijuk-Kapu* (Wschodniej bramy) twierdzy. Na cmentarzu rosną święte dęby, którym od niepamiętnych czasów Karaimi składają hołdy. O tym obrządku czytamy: "po dziś dzień Karaimi zachowali pamięć o świętych dębach, które rosną na starym cmentarzu nieopodal Kale. Cmentarz nazywa się *Baŭta-Tijmez* (Nie dotknie go siekiera)... Do niedawna (koniec XIX wieku) pod czas suszy do tych dębów wyruszała z twierdzy procesja, której przewodniczyły karaimscy duchowni, trzymając bogato ozdobiony Pięcioksiąg modlili się oni o sprowadzenie deszczu. Oficjalna religia, nie będąca w stanie stawić oporu narodowym tradycjom, nie potrafiła zniszczyć tych czysto pogańskich obrządków, które przynoszą nas w czasy Cyryla i Metodego lub do kraju Czuwaszów, tj. nad brzegi Wołgi, dokąd to kiedyś docierały granice Chazarskiego Kaganatu".

Na cmentarzu znajdował się dom dozorczy oraz zabudowania przeznaczone dla pielgrzymów. Chufut-Kale i świąty cmentarz *Baŭta-Tijmez* są tradycyjnym miejscem pielgrzymek Krymskich Karaimów mieszkających nie tylko na terenie Ukrainy, jak również na Litwie, w Polsce, w Rosji i we Francji. Pochówek na *Baŭta-Tijmez* uważa

się za wielki hołd: "Karaimi od niepamiętnych czasów czczą Dolinę Jozefata jako świętość narodową; i każdy z nich pragnie być pogrzebany właśnie tu, gdzie znaleźli wieczny pokój jego przodkowie. Na ten cmentarz przywożono nawet Karaimów zmarłych poza granicami kraju lub z oddalonych regionów Rosji. Jeżeli z jakiś przyczyn nie było możliwości przewiezienia ciała zmarłego do Doliny Jozefata, to jego krewni stawiali tam specjalny kamień upamiętniający⁵. Tak wielkie jest przywiązanie Karaimów do tej Doliny - miejsca, gdzie ich przodkowie znaleźli wieczny spoczynek kończąc swój żywot ziemski".

Oficjalne wydawnictwo Zarządu Duchowego, zaznaczając olbrzymią rolę Chufut-Kale jako świątyni religijnej, publikowało na swoich stronach informacje dotyczące pielgrzymów, którzy odwiedzili Świątynię oraz o tym, że przed rozpoczęciem i po zakończeniu ważnych wydarzeń przywódca wspólnoty karaimejskiej odprawiał nabożeństwa w chufut-kalskich kienasach. W 1917 roku "Chufut-Kale dnia 15 maja Oświecony powracając ze swoje podróży do Charkowa, odwiedził Dolinę Jozefata, skąd po odmówieniu krótkiej modlitwy nad grobami swoich przodków, udał się do kienasy w twierdzy, gdzie odprawił nabożeństwo...", "w Dżuft-Kale, idąc za przykładem ubiegłych lat, zjechali się na święto Karaimi z różnych miejscowości Krymu, aby odbyć wspólną modlitwę... Nabożeństwo poprowadził szanowny S. I. Szyszman z Symferopola razem z szamaszem kalskiej kienasy A. Dubińskim". Niektórzy z zebranych odwiedzali Kale na przestrzeni kilkunastu lat.

O różnych godzinach i w zależności od rodzaju religijnego święta na terenie miasta czy płaskowyżu *Burunczak* lub świętego cmentarzu odprawiane były nabożeństwa, często towarzyszyły im uroczyste procesje do kienas.

Nieprzypadkowo w "Wezwaniu" do Karaimów Rada Nadzorcza Aleksandryjskiej Szkoły Duchowej (uczelnia, która kształciła karaimejskich duchownych), zostało zaznaczone:

"Duchowe i historyczne życie naszego narodu opiera się na trzech filarach: na Piśmie Świętym, na Kale oraz na Aleksandryjskiej Szkole Duchowej". W deklaracji Karaimejskich narodowych demokratów, opublikowanej w „Wiadomościach Karaimejskiego Zarządu Duchowego⁶” (10.07.1917, nr 2), w ustępie 7 jako terytorium narodowe zostało wymienione Chufut-Kale z okolicami, a za najważniejszy cel uznano renowację Kale. W tym okresie Zarząd Duchowy prowadził rozległe prace dotyczące konserwacji i restauracji karaimejskiej religijnej świątyni.

W okresie radzieckim odprawianie obrządków religijnych zostało zabronione, zamknięto wszystkie świątynie, co miało wpływ na zmniejszenie ilości narodu, tradycyjnie istniejącego jako etno-religijna wspólnota. Ilość Karaimów na Krymie zmniejszyła się w okresie z 1914 po 1989 r. dziesięciokrotnie. W chwili obecnej Karaimi krymscy są narodem, który niebawem zniknie z powierzchni Ziemi. Zgodnie z ostatnim spisem ludności na Ukrainie mieszka zaledwie 1100 osób.

Państwowy Komitet Ukrainy do spraw religii w postanowieniu nr 10 od 26.09.2000 r. zarejestrował Statut Zarządu Duchowego wspólnot religijnych karaimejskich Krymskich. Sprawia o pieczę nad wspólnotami religijnymi z 5 miast Krymu. Zarząd Duchowy karaimejskich Krymskich zgodnie z tradycjami uznając Dżuft (Chufut) - Kale oraz cmentarz Bałta Tijmez za narodowe świątynie oraz miejsce pielgrzymek, podjęło decyzję o rozpoczęciu prac po ochronie i odrodzeniu owych oraz utworzeniu wspólnoty religijnej na terenie twierdzy.

Religijne wspólnoty Polski, Litwy, Francji, Australii, Moskwy, Sankt-Petersburga, Charkowa oraz Odessy podtrzymały tą decyzję i uważają uczestnictwo w odrodzeniu Dżuft-Kale, jako religijnej świątyni karaimejskich Krymskich za swój święty obowiązek

Przewodniczący Zarządu Duchowego,
Dawid M. El (Eupatoria)

⁵Zwany *Jaldży Tasz*

19 ⁶*Izvestia Karaimejskiego Duchownego Prawnika*